

Heli Murtoniemi

Ero lapsiperheessä

Miten tukea lasta varhaiskasvatuksessa?

Kehittämistehtävä

Syksy 2020

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Varhaiskasvatuksen täydentävät opinnot

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysala

Suuntautumisvaihtoehto: Varhaiskasvatuksen täydentävät opinnot (60 op)

Tekijä: Heli Murtoniemi

Työn nimi: Ero lapsiperheessä. Miten tukea lasta varhaiskasvatuksessa?

Ohjaaja: Virpi Nikkola

Vuosi: 2020 Sivumäärä: 32 Liitteiden lukumäärä: 1

Tämän kehittämistehtävän aiheena on, miten tukea eroperheen lasta varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena oli löytää neuvoja, keinoja ja työkaluja varhaiskasvattajien arkeen, jossa yhä useampi lapsi kokee vanhempiensa eron. Tehtävän toteuttamistapana on ollut kirjallisuuskatsaus, jonka lähtökohtana on keväällä 2020 Seinäjoella valmistuneen Aspin ja Haudan opinnäytetyötutkimuksen tulokset siitä, millaista tukea erotilanteiden kohtaamiseen ja lasten tukemiseen varhaiskasvattajat kaipaavat.

Kirjallisuuskatsaus, narratiivinen yleiskatsaus, on toteutettu pääosin syksyn 2020 aikana. Teoriaosuus koostuu avioerosta, sen vaikutuksista lapseen ja lapsen hyvinvointiin. Teoriaosuuteen on koottu eron aiheuttamia pulmatilanteita, jotka näkyvät varhaiskasvatuksessa.

Tuloksiin on koottu työkaluja lapsen tukemiseen vanhempien erotessa. Työkaluissa nostan esille rutiinien ja vuorovaikutuksen merkitystä lapselle kriisitilanteessa, mentalisaatiota ja reflektiivistä työtettä sekä satujen ja leikkien merkitystä vaikeiden asioiden ja tunteiden käsittelyssä. Tuotoksena on liitteeksi koottu kirjalista, josta löytyy kirjoja erotilanteen käsittelyyn lapsen kanssa.

Asiasanat: Avioero, varhaiskasvatus, lapsen kohtaaminen ja tukeminen, eron aiheuttamat pulmatilanteet

SISÄLTÖ

Tiivistelmä	2
SISÄLTÖ	3
1 JOHDANTO	4
2 AVIOERO	6
2.1 Avioero ja lapsi.....	6
2.2 Eron vaikutukset lapsen hyvinvointiin.....	8
3 ERON AIHEUTTAMAT PULMATILANTEET, JOTKA NÄKYVÄT VARHAISKASVATUKSESSA	10
3.1 Lapsen käytös.....	10
3.2 Arjessa esiintyvät kysymykset.....	11
3.2.1 Vanhempien keskinäiset hankaluudet heijastuvat varhaiskasvatukseen	11
3.2.2 Kuka saa hakea lasta päiväkodista?	12
4 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TOTEUTTAMINEN	14
4.1 Toteuttamistapana kirjallisuuskatsaus.....	14
4.2 Luotettavuus ja eettisyys.....	15
4.3 Tulosten kokoaminen	15
5 TYÖKALUJA LAPSEN TUKEMISEEN VANHEMPIEN EROTESSA	17
5.1 Rutiinien ja vuorovaikutuksen merkitys lapselle kriisitilanteissa	17
5.2 Mentalisaatio ja reflektiivinen työote.....	18
5.3 Leikki tunteiden ja asioiden käsittelyn välineenä.....	19
5.4 Sadut lasta tukemassa.....	20
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	21
LÄHTEET	24
LIITTEET	28

1 JOHDANTO

Tämän kehittämistehtävän lähtökohtana toimii Aspin ja Haudan opinnäytetyötutkimuksen tulokset siitä, millaista tukea ja tietoa varhaiskasvattajat toivovat erolapsen tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Yhteistyötahona on Satulinnan päiväkoti, joka oli toinen Aspin ja Haudan kyselytutkimuksen päiväkodeista. Kehittämistyössä olen kartoittanut, millaista tietoa aiheesta on jo olemassa. Kyseessä on kirjallisuuskatsaus. Päädyin tekemään kirjallisuuskatsauksen, koska halusin hyödyntää ja jatkojalostaa Seinäjoen varhaiskasvattajilta jo kerättyä tietoa.

Aloitin syksyllä 2018 sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon Seinäjoen ammattikorkeakoulussa. Syksyllä 2019 suoritin perheasioiden sovittelijan perusopinnot Etelä-Pohjamaan kesäyliopiston järjestämänä. Minua kiinnosti alun perin ennen kaikkea isien kokemukset naisvaltaisista sosiaalipalveluista ja ajattelin YAMK-opinnäytetyössäni lähteä tutkimaan tätä aihetta. Perheasioiden sovittelijan perusopinnot suoritettuani tulin kuitenkin hyvin nopeasti siihen tulokseen, ettei isien kokemusten esille tuominen pelkästään riitä, vaan olisi tärkeää kehittää palveluja, jotka auttavat erotilanteessa olevia perheitä, sekä vanhempia että lapsia. Tämä olisi mielestäni oivallinen rakenteellisen sosiaalityön paikka. Sovittelukoulutuksen jälkeen lapsen näkökulman korostaminen ja esiin nostaminen tuntuu pakolliselta. Kun aloitin vielä keväällä 2019 varhaiskasvatuksen täydentävät opinnot, tiesin heti, että haluan jotenkin hyödyntää sovittelukoulutuksessa oppimaani varhaiskasvatusopintojen kehittämistehtävässä.

Perheasioiden sovittelussa keskiössä on nimenomaan lasten asiat ja lasten etu. Tämän kehittämistehtävän mielenkiinnon kohde on sama kuin perheasioiden sovittelun: lapsen paras. Tarkoitus on koota tietoa, keinoja ja toimintatapoja, miten eroperheen lasta voitaisiin tukea parhaalla mahdollisella tavalla nimenomaan varhaiskasvatuksessa.

Vaikka kehittämistehtävä sovittelupalvelujen parissa ei saanut tuulta alleen, aihe on erityisen lähellä sydäntäni. Olen sekä työssäni, varhaiskasvattajana että muuten monipuolisissa sosiaali- ja kasvatustieteen tehtävissä, että varhaiskasvatuksen opintojen aikana, vakuuttunut siitä, että perheille tarjottavia palveluja tulisi kehittää ja

niiden tulisi olla nykyistä helpommin saatavilla. Perheasioiden sovittelu on yksi näistä palveluista.

Perheasioiden sovittelu on avioliittolaissa säädetty kuntien organisointivastuulla oleva sosiaalipalvelu (sosiaalihuoltolaki 14 §). Lakia katsomalla perheasioiden sovittelun voisi olettaa olevan valmis ja kaikkien kansalaisten tavoitettavissa oleva palvelu. Kuitenkin sekä eduskunnan oikeusasiamies että Mahkonen (2008) ovat selvietyksissään päätyneet päinvastaiseen: perheasioiden sovittelu on kunnissa paitsi vaihtelevasti organisoitu myös heikosti saatavilla. Fasilitatiivisen perhesovittelun tutkimus- ja kehittämishanke Fasper, vuosina 2009–2014, käynnistettiin sovitteluforumin toimesta juuri näistä syistä. (Haavisto, Bergman-Pyykkönen & Karvinen-Niikoski 2016, 105.)

Suomessa vanhempien avioeron joutuu kokemaan vuosittain 30 000 lasta (Ensi- ja turvakotien liitto 2018). Osa näistä tapauksista on jollakin tapaa riitaisia. Riitojen vuoksi ollaan usein kykenemättömiä vastaamaan kysymykseen, joka on tässä tilanteessa tärkein: mikä on lasten parhaaksi silloin, kun vanhemmat eivät voi enää jatkaa yhteistä taivaltaan?

Vaikka tieteen tekeminen ei ole journalismia, erilaiset narratiivit puolustelevat ja perustelevat toimeen tarttumista. On korkea aika. Olin häkeltynyt, että perheasioiden sovittelu on ollut laissa jo vuosikymmeniä – vaikkakin eri sisältöisenä ja erilaiseen lopputulemaan tähtäävänä kuin nykyisin – eikä se ole silti edes kaikkien ammattilaisten, saati sitten asiakkaiden tietoisuudessa. Tästä syystä, vaikka tämän kehittämistehtävän aihe on ohjautunut sovittelupalvelujen kehittämisestä erolapsen kohtaamiseen varhaiskasvatuksen kontekstissa, halusin valottaa sovittelun historiaa: ikään kuin soihtuna, perusteluna ja puolusteluna tutkimuksen ja kehittämisen tiellä.

2 AVIOERO

Nykyisen avioliittolain (411/1987) mukaan avioliitto purkautuu, kun toinen puolisoista kuolee tai julistetaan kuolleeksi tai kun puoliset tuomitaan avioeroon. Vuonna 2019 Suomessa 13 365 avioliittoa päättyi avioeroon. Avioerojen määrä on vuosittain vaihdellut ilman selvää suuntaa. Vuosi 2019 katkaisi kolmen peräkkäisen vuoden jakson, jolloin erojen määrä oli pienentynyt. Kuitenkin vuosittaiset määrän muutokset ovat olleet niin pieniä, että avioeronneisuus, eli avioeronneiden määrä suhteessa naimisissa oleviin, on pysynyt samalla tasolla jo yli 20 vuotta. (Tilastokeskus 2020.)

Perheen hajotessa voidaan puhua emotionaalisesta, juridisesta, psyykkisestä, sosiaalisesta sekä taloudellisesta erosta. Emotionaalisessa erossa tarkoitetaan parisuhteesta irtaantumista ja se voi tapahtua jo ennen konkreettista eroa, silloin kun parisuhde alkaa tuntua liian haastavalta. Joskus erossa on kyseessä toisen osapuolen itsenäinen prosessi, josta puoliso on tietämätön. Tällöin eroprosessi käynnistyy toisella huomattavasti aiemmin kuin toisella. (Kinnunen 2010, 14.) Juridinen ero tarkoittaa avioerohakemusprosessin alkamista, jolloin avioerohakemus jätetään jommankumman puolison kotipaikan käräjäoikeuteen. Puolisot voivat hakea avioeroa yksin tai yhdessä. Puolen vuoden harkinta-ajan jälkeen puolisoiden tulee hakea lopullista eroa käräjäoikeudelta erillisellä hakemuksella. (Suomen Lakipäätös 2013.) Psyykkinen ero on henkistä irtaantumista parisuhteesta sekä eroprosessin työstämistä. Sosiaalisessa erossa kyse on laajemmin läheisten ihmissuhteiden muuttumisesta, varsinkin jos eron myötä lähi- sekä ystäväpiiri vaihtuvat tai katoavat entisen parisuhteen myötä. Tällöin eronnut kokee monia ihmissuhteiden menetyksiä. Taloudellisella erolla tarkoitetaan puolisojen yhteisen omaisuuden jakamista. (Kinnunen 2010, 14.)

2.1 Avioero ja lapsi

Lapsen on oikea aika kuulla perhettä koskevasta muutoksesta, kun vanhemmat ovat tehneet eropäätöksen. On hyvä, jos samalla voidaan kertoa siitä, mikä lasta

odottaa: Muutetaanko kodista pois? Kuka muuttaa? Minne? Miten lapsi pitää yhteyttä ja tapaa pois lähtevää vanhempaa? Milloin ensimmäisen kerran? (Mäkijärvi 2015, 1. luku.)

Mielenterveystalon ohje on ristiriidassa Mäkijärven kanssa, sen mukaan alle 7-vuotiaalle lapselle kerrotaan erosta aikaisintaan kaksi viikkoa ennen käytännön erotilannetta. Ensi- ja turvakotien liitto (2019) on julkaissut herättelevän videon, jossa tyttö huomaa koulusta kotiin tullessaan eteisessä muuttolaatikoita. Hän kysyy viestillä äidiltään, mitä laatikot ovat ja saa vastauksen, että isä muuttaa pois. Lisäkysymykseen, miksi, äiti vastaa, että vanhemmat eroavat ja ohjaa lasta kysymään asiasta enemmän isältään. Olipa sitten kaksi viikkoa aikaisemmin tai vielä aikaisemmin, joka tapauksessa tärkeintä on, että lapselle kerrotaan erosta lapsen ikä huomioon ottaen. Mikäli lapselle ei kerrota erosta rehellisesti ja asiallisesti, hän usein alkaa rakentaa selityksiä omassa mielessään. Lapselle on myös tehtävä selväksi, ettei ero johdu hänen toiminnastaan tai käytöksestään. Vanhempien erotarinan tulisi olla yhtenäinen, eikä se saisi mitätöidä lapsen silmissä kummankaan vanhemman arvoa. (Ensi- ja turvakotien liitto 2020.)

Toista vanhempaa ei tule syyllistää eropäätöksestä tai eroon johtaneista syistä lasten kuullen (Ensi- ja turvakotien liitto 2020). Lapsella on oikeus erosta huolimatta säilyttää läheinen ja turvallinen suhde kumpaankin vanhempaansa sekä muille hänelle rakkaisiin ihmisiin. Lapsen oikeudesta vanhempiin määrätään lapsen oikeuksien sopimuksen 9. artiklassa. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa vain siinä tapauksessa, että se aiheuttaa lapselle ahdistusta tai hän ei halua, mutta ei uskalla sanoa sitä yhteyttä pitäville itse (Mäkijärvi 2015, 1. luku).

Peruskysymys kuuluu: mikä on viime kädessä lapsen etu? Jousimäen ja Kososen kirjassa (2009) on viiden isän tarina ja melkoinen repertuaari syistä, joihin voi vedota, ettei 9. artiklan toteutuminen ole lapsen etu: muiden muassa väkivalta ja inستی. Vieraannuttaminen on esillä sekä erilaisissa kirjallisissa aineistoissa että mediassa paljon, mutta sitä ei saatu kirjattua viimeisempäänkään lakiin.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artiklassa on määritetty lapsen oikeus tulla kuuluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimituksissa joko suoraan tai

edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti (YK 1989). Ongelma artiklan toteutumisessa muodostuu esimerkiksi silloin, kun lähihuoltaja – useimmiten äiti – haastaa etähuoltajan oikeuteen esimerkiksi elatusmaksuista. Tällöin kantajana on lapsi. Saako lapsi oikeasti äänensä kuuluviin niin, että voi vaikuttaa tämän tapahtumaketjun kulkuun millään tavalla?

Riitelyn vaikutuksista lapsiin on olemassa runsaasti tutkimuksia. Valtaosa vanhempien riitelyä seuranneista lapsista saa psyykkisiä oireita. Jopa alle kolmevuotias ahdistuu vanhempien riitelystä. Paitsi että lapsen kuullen riitelyä tulisi välttää kaikin tavoin, jopa vuosia kestävät riidat oikeudessa ovat rasitus riidan kaikille osapuolille. (Mäkijärvi 2015, 4. luku.) Mielenterveystalo (2020) vahvistaa Mäkijärven sanomaa siitä, että kaikkein stressaavinta lapselle on vanhempien välinen riitely. Jos vanhemmat riitelevät esimerkiksi vaihtotilanteessa, lapsi voi kokea olevansa riidan aiheuttaja. Erityisen haitallista lapselle on, jos häntä käytetään riidan välikappaleena tai pyydetään toimimaan viestinvälittäjänä vanhempien välisessä kommunikaatiossa.

2.2 Eron vaikutukset lapsen hyvinvointiin

Vanhempien ero voi vaikuttaa kielteisesti ja laaja-alaisesti lapsen kehitykseen, koulunkäyntiin, käyttäytymiseen, mielenterveyteen, minäkuvaan ja sosiaalisiin taitoihin. Suurimmalle osalle lapsista ero on ohimenevä kriisi, mutta osalle vanhempien eron kokeneista lapsista kokemus vaikuttaa kielteisesti koko elämän ajan. (Heiskanen 2018.)

Verrattaessa eroperheiden ja ehjien perheiden lapsia keskenään, hyvinvointierot ryhmien välillä ovat lieviä. On kuitenkin havaittu, että erot ryhmien välillä ovat olemassa jo vuosia ennen vanhempien eroa. Eroprosessi alkaa hyvin tavanomaisesti jo vuosia ennen virallista eropäätöstä. Toiseksi hyvinvointierot ryhmien välillä liittyvät pikemminkin vanhempien ongelmiin ja riitaisuuteen, kuin vanhempien eroon sinällään. (Heiskanen 2018.)

Anderson (2014) on Heiskasen kanssa samalla linjalla siitä, ettei itse ero olekaan lapselle välttämättä pahin ongelmien tuottaja, vaan vanhempien väliset riidat ennen eroa ja sen jälkeen ovat huomattavasti lasta kuormittavampi tekijä. Avioeron syyt ovat muuttuneet ajan myötä. Aiemmin eroon päättyivät ainoastaan toimimattomat avioliitot. Lapset, jotka pääsevät pois epämukavimmista ympäristöistä, pärjäävät todennäköisemmin paremmin avioeron jälkeen.

Anderson (2014) viittaa tutkimukseen, jonka mukaan suurinta osaa viimeaikaisista avioeroista ei ole edeltänyt pitkittynyt avioliittokonflikti, näissä tapauksissa avioerolla olisi enemmän haitallisia vaikutuksia lapseen. Vaikka tunnustetaan, että kaikki lapset tai vanhemmat eivät koe kaikkia avioeron kielteisiä seurauksia, ottaen huomioon näiden haittojen vakavuus sekä ongelman laajuus Andersonin mukaan lastenlääkäreiden tulisi tukea sellaista julkista politiikkaa, joka edistää lapsen biologisen perheen terveyttä ja säilyttämistä.

Väyrynen (2008, 30) on haastattelussa selvittänyt, mikä eroperheen lapsia on auttanut ja helpottanut vanhempien erityisessä huoltoriitaelämänvaiheessa. Aineistosta nousi tärkeänä esiin seikka, että vanhemmat pystyvät keskustelemaan kahdestaan keskinäiset riita-asiansa. Toinen tärkeä seikka oli, että keskusteltaessa lapsen kanssa vanhemmat käyttävät sellaista puhetta, jota lapsi voi ymmärtää. Lapsen arkea helpottaa, jos hänen ei tarvitse ajatella ollenkaan vanhempien välistä kiistaa tai riitaa.

3 ERON AIHEUTTAMAT PULMATILANTEET, JOTKA NÄKYVÄT VARHAISKASVATUKSESSA

3.1 Lapsen käytös

Kun vanhemmat eroavat, pieni lapsi voi tukahduttaa vaikeat tunteensa, lohduttaa vanhempaa, olla korostetun kiltti ja toivoa, että kiltteys saa vanhemmat palaamaan yhteen (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2019). Kaikissa ikäryhmissä lapsilla ilmaantuu usein psykosomaattisia oireita vastena vihaan, suruun ja muihin elämän stressitekijöihin. Lapsi voi myös yrittää pelata toista vanhempaa toista vastaan, tunteakseen tilanteen olevan hallinnassaan. Todennäköisin tunne on syyllisyys ja oma vastuu eron aiheuttamisesta. Yleisesti lapset toivovat vanhempien yhteen palamista. (Cohen 2002, 1020.)

Imeväiset ja alle 3-vuotiaat lapset saattavat heijastaa hoitajiensa ahdistusta, surua ja huolta. Tyypillisesti voi ilmaantua ärtyneisyyttä ja lisääntyntä itkuisuutta, eroahdistuneisuutta sekä uni- ja vatsaongelmia. (Cohen 2002, 1019.) Lapsi saattaa heräillä keskellä yötä tai vastustaa nukahtamista, nähdä pahoja unia tai taantua kehityksessään, esimerkiksi kastella öisin ja päivisin tai vaikka puhua vauvamaisesti. Lapsi voi joko menettää ruokahaluaan tai syödä enemmän kuin yleensä, olla aggressiivinen ja saada raivokohtauksia, itkeä ja marista tai olla ärtyisä. Lapsi saattaa myös reagoida vetäytymällä muiden lasten seurasta, leikkiä ilottomasti tai raskaasti, tuoda leikkiin aggressiivisiä hahmoja tai eron tai yhteen palaamisen teemaa. Lapsi voi pelätä vanhemmasta eroon joutumista. Melko tyypillistä on oirehtia päänsäryllä tai vatsakivuilla. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2019.)

Vauva- ja taaperoiässä lapsi saattaa taantua eli palaa varhaisempaan kehitysvaiheeseen. Tämä näkyy hänen syömiskäyttäytymisessään, nukkumisessa ja vessassa käymisessä. Lapsen uusien taitojen kehittyminen hidastuu. Lapsella voi olla univaikeuksia, kuten vaikeutta mennä nukkumaan tai jatkuvaa heräilyä. Lapsi voi takertua vanhempiinsa ja hänen voi olla vaikea olla erossa vanhemmista. Lapsi voi olla äkäinen, hänen mielialansa voivat vaihdella ja hän voi olla itkuinen. (Mielenterveystalo 2020.)

3–5-vuotiaat lapset voivat käyttäytyä tavalla, joka ei vastaa ikätasoa: lapsi haluaa takaisin vanhat lelunsa ja turvapeittonsa, hän voi imeä peukaloa ja vessassa käymiseen liittyvät taidot voivat heiketä. Lapsi voi olla hämmentynyt, ja hän keksii paljon mielikuvitustarinoita. Lapsi voi syyttää itseään erosta ja kokea syyllisyyden tunteita. Lapsi saattaa pelätä nukkumaanmenoa, ja uni on katkonaista. Hän on vanhempiaan kohtaan takertuva ja pelkää tulevansa hylätyksi. Lapsi ärsyyntyy ja suuttuu helpommin, ja hänellä on mielialavaihteluita. (Mielenterveystalo 2020.)

3.2 Arjessa esiintyvät kysymykset

3.2.1 Vanhempien keskinäiset hankaluudet heijastuvat varhaiskasvatukseen

Vanhempien erot näkyvät varhaiskasvatuksen arjessa paitsi mahdollisesti lapsen puheissa ja käytöksessä, myös hallinnollisissa seikoissa, kuten esimerkiksi tiedotusasioissa sekä siinä, kenelle lapsen saa luovuttaa. Vanhempien erot näkyvät luonnollisesti myös vanhemmissa itsessään. Se, miten ne näkyvät, on yksilöllistä. Tähän vaikuttaa vanhempien yhteistyö, kommunikointi sekä perheen sisällä vallitseva ilmapiiri. (Lehti 2014, 31.)

Lehden (2014, 32) haastatteluaineiston perusteella yhteistyö eroperheen ja varhaiskasvatuksen välillä voi olla haastavaa. Vaikuttavia asioita ovat esimerkiksi, missä vaiheessa ero on, ovatko molemmat vanhemmat aktiivisesti mukana lapsen elämässä ja ovatko vanhempien eron vaiheet ja merkitykselliset asiat ylipäätään varhaiskasvatushenkilökunnan tiedossa.

Erot voivat ilmetä varhaiskasvatuksessa nimenomaan vanhempien keskinäisinä hankaluuksina ja kommunikointivaikeuksina. Riitaiset erot näkyivät päiväkodeissa esimerkiksi perheiden pahoinvointina. Lisäksi riitaisuus ilmeni vanhempien arvostellessaan toisiaan sekä vaikeutena tulla yhdessä lasta koskeviin palavereihin. (Neste & Ämmälä 2016, 50–51.) Lehden (2014, 32) tutkimustulosten perusteella yhteistyön koettiin syntyvän paremmin lapsen lähivanhemman kanssa. Eroperheiden kanssa

ei toimita mitenkään erityisesti, jos kasvattajat kokevat, että lapsi voi hyvin ja perheen asiat ovat kunnossa.

Suurimmalla osalla eroperheistä on yhteishuoltajuus eli vanhemmat tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset. Varhaiskasvatuksen kannalta tämä tarkoittaa sitä, että erotilanteessa molemmille vanhemmille kuuluvat kaikki lapsen asiat, kuten varhaiskasvatussuunnitelman tekoon osallistuminen, vanhempainillat, juhlat ja tiedotteet. Tällöin vanhempien keskinäisten välien tulisi olla sellaiset, että pystyvät olemaan samassa tilassa ja keskustelemaan lapsen asioista. On kuitenkin havaittu, että yhä useamman lapsen papereista puuttuu toisen vanhemman, yleensä isän tiedot. (Ojala 2011, 20–21.)

Ojala (2011, 21) kysyy, onko varhaiskasvatus vastuussa lapsen asioiden tiedottamisesta kummallekin vanhemmalle vai onko vanhempien vastuulla ottaa itse selvää lapsen asioista? Hänen mukaansa on valitettavan paljon eroperheitä, joissa tapaava vanhempi ei tiedä lapsen arjesta ja asioista varhaiskasvatuksessa mitään.

3.2.2 Kuka saa hakea lasta päiväkodista?

Yhteishuoltajuustilanteessa lapsen voi hakea päiväkodista joko äiti tai isä (Ojala 2014, 21). Opetushallitus (2020) linjaa, että jo ennen varhaiskasvatuksen alkamista on suositeltavaa käydä huoltajien kanssa keskustelu hakutilanteista: siitä kuka lapsen saa hakea, varahakijoista, mahdollisista poikkeavista hakuajoista sekä erityistilanteista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan suositellaan kirjattavaksi, että hakujärjestelyjä koskevista asioista on keskusteltu huoltajan kanssa.

Varhaiskasvatushenkilöstön vastuulla on varmistaa, että lasta hakevalla henkilöllä on oikeus noutaa lapsi. Lapsen voi luovuttaa ainoastaan henkilöille, joista on huoltajien kanssa yhdessä sovittu. Tämän vuoksi on hyvä, jos varahakijoiden yhteystiedot on kirjattu varhaiskasvatussuunnitelmaan. Henkilöstö voi ottaa yhteyttä varahakijoihin myös yllättävissä tilanteissa, esimerkiksi jos huoltaja on joutunut onnettomuuteen tai on muuten kyvytön huolehtimaan lapsesta. Tapauskohtaisesti huoltajan

kanssa voidaan myös sopia, että joku muu kuin varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattu henkilö hakee lapsen. Tällöin varmistus huoltajalta on hyvä saada kirjallisena. (Opetushallitus 2020.)

Henkilökunnan velvollisuus on hakutilanteessa varmistua siitä, että hakija on kykenevä ottamaan vastuun lapsen hoidosta ja turvallisuudesta. Lasta ei saa luovuttaa päihtyneelle, arvaamattomasti käyttäytyvälle tai päihtyneelle henkilölle. Jos lasta ei jostakin syystä voida luovuttaa hakijalle, tulee henkilökunnan ottaa yhteys henkilöihin, joilla on oikeus hakea lapsi tai jotka ovat merkitty lapsen varahakijoiksi. Jos heihin ei saada yhteyttä, tulee ottaa yhteys lastensuojeluun. (Opetushallitus 2020.)

4 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TOTEUTTAMINEN

4.1 Toteuttamistapana kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsaustyyppit voidaan jakaa karkeasti kolmeen, jotka ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä Meta-analyysi (Salminen 2011, 6). Keskityn tässä luvussa ainoastaan siihen kirjallisuuskatsaustyyppiin, jota olen tässä kehittämistehtävässä käyttänyt eli kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen.

Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta voi luonnehtia yleiskatsaukseksi, sillä ei ole tarkkoja ja tiukkoja sääntöjä. Käytetyt aineistot voivat olla hyvinkin laajoja, eikä aineiston valintaa rajaa metodiset säännöt. Kuvailevasta kirjallisuuskatsauksesta on eroteltavissa kaksi toisistaan hieman erilaista orientaatiota, jotka ovat narratiivinen ja integroiva kirjallisuuskatsaus. (Salminen 2011, 6–7.) Tämän kehittämistehtävän toteuttamistapa on kuvaileva, narratiivinen kirjallisuuskatsaus.

Narratiivinen toteuttamistapa on pilkottavissa edelleen kolmeen erilaiseen lähestymiskulmaan: toimituksellinen, kommentoiva ja yleiskatsaus. Toimituksellisissa katsauksissa kirjoittaja suorittaa lyhyehkön kirjallisuuskatsauksen, joka tukee jotakin artikkelissa tai lehdessä käsiteltävää teemaa. Toimituksellisen kirjallisuuskatsauksen aineisto on suppea, mahdollisesti alle kymmenen lähdetä. Kommentoivan katsauksen tarkoituksena on olla keskustelua herättävä eikä niiden tekijälle kirjallisuuskatsaus ole tiukka metodi. Kommentoivan kirjallisuuskatsauksen synteesi saattaa muodostua puolueelliseksi. Laajin näistä kolmesta toteuttamistavasta on yleiskatsaus. Yleiskatsauksessa on kyse edellisiä toteuttamistapoja laajemmasta prosessista, jonka tarkoituksena on tiivistää aiemmin tehtyjä tutkimuksia. (Salminen 2011, 6–7.) Tämän kehittämistehtävän kohdalla on kysymys juuri yleiskatsauksesta.

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaiheet ovat 1) tutkimuskysymyksen muodostaminen, 2) aineiston valitseminen, 3) kuvailun rakentaminen ja 4) tuotetun tuloksen tarkasteleminen. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on luonteeltaan aineistolähtöistä, ymmärtämiseen tähtäävää ilmiön kuvausta. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013.)

4.2 Luotettavuus ja eettisyys

Kuvaileva, narratiivinen kirjallisuuskatsaus on toiminut tässä kehittämistehtävässä tieteellisiä periaatteita noudattavana itsenäisenä tutkimusmenetelmänä ja sen tarkoituksena on ollut kuvata aihetta teoreettisesta ja kontekstuaalisesta näkökulmasta hyvinkin rajatusti, jäsennetysti ja perustellusti. (Kangasniemi, ym. 2013.) Tietoa avioerosta ja sen vaikutuksesta lapseen löytyi helposti ja kattavasti. Lähdeviittaukset olen hoitanut asianmukaisesti ja näin ottanut huomioon aikaisempien tutkijoiden työn ja saavutukset. Haasteena oli rajata otosta koko prosessin ajan niin, että lopputuloksissa vastataan tutkimuskysymykseen lapsen tukemisesta perheen erotilanteessa ja nimenomaan varhaiskasvatuksen kontekstissa.

Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta on toisaalta kritisoitu tutkimusmenetelmänä sen subjektiivisuuden ja sattumanvaraisuuden vuoksi. Toisaalta menetelmän vahvuutena on pidetty nimenomaan sen argumentoituutta ja mahdollisuutta perustellusti ohjata tarkastelu tiettyihin erityiskysymyksiin. (Kangasniemi ym. 2013.)

Kirjallisuuskatsauksen eettiset kysymykset liittyvät tutkimuskysymyksen muotoiluun ja tutkimusetiikan noudattamiseen katsauksen kaikissa vaiheissa. Luotettavuuskysymykset liittyvät tutkimuskysymyksen ja valitun kirjallisuuden perusteluun, kuvailun argumentoinnin vakuuttavuuteen ja prosessiin. (Kangasniemi, ym. 2013.)

Tutkimuskysymystä rajatessani halusin kohdentaa sitä niin, että tulokset olisivat käyttökelpoisia nimenomaan varhaiskasvatuksen arjessa. Aineisto on valikoitunut pitkälti tästä samasta näkökulmasta, että saisin näkyville konkreettisia keinoja, välineitä ja työkaluja erolapsen kohtaamiseen varhaiskasvattajien käyttöön. Tiedon ajantasaisuuden takaamiseksi mukaan valikoitui paljon verkkolähteitä.

4.3 Tulosten kokoaminen

Lähtökohtana olivat kasvattajien toiveet Aspin ja Haudan kyselytutkimuksen perusteella. Kaikissa vastauksissa tukea toivottiin ennen kaikkea työpaikan toimesta järjestettäväksi. Ehkä siksi, että varsinaiset alalle suuntaavat opinnot on jo itse kullakin vastaajalla suoritettuina (kirjoittajan oma huomio). Toiveissa esiintyi koulutuksia,

neuvoja riitaiseen eroon sekä lapsen ja perheen kohtaamiseen, vinkkejä oireilevan lapsen kohtaamiseen sekä vanhempien tukemiseen. Sekä kollegiaalinen vertaistuki sekä asiantuntijaluennot olivat toivottavia. (Asp & Hauta 2020, 66–67.)

”Joku koulutus aiheesta olisi kyllä paikallaan.” (V7)

”Toivoisin, että asiasta puhuttaisiin enemmän ja kasvattajille järjestettäisiin erilaisia koulutuksia koskien eroperheen vanhempien ja lasten tukemista. Olisi hienoa, kun asiasta saataisiin enemmän tietoa ja meitä ohjeistettaisiin miten, erilaisissa haastavissa tilanteissa tulisi toimia. Haluaisin tietää enemmän, miten tukea ja mitä sanoa näissä erotilanteissa...” (V15)

”Lähinnä neuvoja tilanteisiin, kun ero on kovin riitainen. Miten otetaan asioita puheeksi. Kuinka parhaiten tuetaan koko perhettä ja nostetaan keskiöön lapsi. Miten lapsi kärsisi tilanteesta mahdollisimman vähän.” (V1)

”Miten kohdata lapsi ja perhe. Tarvitseeko ottaa puheeksi, jos vanhemmat eivät ota. Mitkä ovat lapsen normaaleja reagoititapoja.” (V2)

”Hyviä vinkkejä, miten kohdata eroa jotenkin oireileva lapsi, miten tukea vanhempaa, joka kokee jäävänsä toisen jalkoihin.” (V3)

”Joku selkeä menetelmä, jonka avulla lasta voidaan auttaa voisi olla hyvä ja kehiteltävä asia.” (V13)

”Olisi ehkä hyvä pitää joku yhteinen iltapalaveri, jossa puhutaan avioerolapsista ja -vanhemmista. Jakamalla jo koettua tietoa muiden työntekijöiden kanssa joku voi saada tukea ja oppia omiin kohtaamisiin.” (V6)

”Tilaisuus, jossa eri ryhmien väki kertoisi kokemuksista omissa ryhmissään, siitä millaisia asioita on asian tiimaoilta tullut esiin. Joku asiantuntija voisi käydä myös luennoimassa asiasta.” (V10)

Näiden vastausten sekä sovittelukoulutuksessa oppimani pohjalta, lähdin etsimään työkaluja lapsen tukemiseen vanhempien erotessa, varhaiskasvatuksen kontekstissa. Löytämäni keinot ovat hyvin arkipäiväisiä, suurin osa jollain tapaa jopa varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin kirjattuja: rutiinit, vuorovaikutus, sadut ja leikki sekä mentalisaatio ja reflektiivinen työote.

5 TYÖKALUJA LAPSEN TUKEMISEEN VANHEMPIEN EROTESSA

5.1 Rutiinien ja vuorovaikutuksen merkitys lapselle kriisitilanteissa

Lapset ovat rutiinien ystäviä. Paitsi että rutiinit luovat arkeen ryhtiä, päivästä toiseen toistuvat turvalliset toiminnot lisäävät hallinnan tunnetta arjessa. (Neuvokas perhe 2019.) Sovittelukoulutuksessa opin, että turvallisuuden kaksi jalkaa ovat ystävällisyys ja ennakoitavuus.

Eriyisen tärkeää rutiinien säilyttäminen on kriisi- kuten erotilanteessa. Jotta turvallisuudentunne säilyy tai palautuu, on tärkeää pysytellä entisissä rutiineissa: syödä ja mennä nukkumaan entiseen aikaan ja harrastaa samaan tapaan kuin ennen kriisin aiheuttanutta tapahtumaa. (Suomen Mielenterveys ry 2020.)

Rutiinien ohella lapsi tarvitsee paljon yhdessäoloa. Koska kriisi vie aikuisten voimavaroja, lapsi ei välttämättä saa tarvitsemaansa tukea ja hoivaa. Lapsen selviytymistä erosta auttaa se, jos hänellä on hyvät, läheiset ja jatkuvat suhteet johonkin tai joihinkin muihin ihmisiin vanhempien ja sisarusten lisäksi. Usein tällaisina voivat toimia isovanhemmat, mutta myös pitkäaikainen hoitaja, opettaja tai tuttava voi olla tärkeä. (Väestöliitto 2020.) Siksi varhaiskasvattajan on hyvä puhua lapsen kanssa tilanteesta (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2020). Lapsen kanssa keskusteltaessa on käytettävä ymmärrettävää kieltä. Lapsi ei aina ymmärrä vertauskuvia ja saattaa, vertauskuvasta riippuen, alkaa pelätä erilaisia asioita. Tärkeää on myös oikaista mahdolliset väärinkäsitykset. Lapsen esittämiin kysymyksiin on hyvä vastata totuudenmukaisesti, mutta lapsen ikä huomioon ottaen. Lapselta voi kysyä, miltä tapahtunut hänestä tuntuu ja yrittää selittää aikuisten lapsesta erikoiselta tuntuvaan käytöstä. Kun lapselle selitetään, miksi aikuiset reagoivat kriisiin kuten reagoivat, myös lapsi kokee, että hänellä on lupa osoittaa tunteitaan. Lasta on hyvä kannustaa kyselemään kaikista mieltä painavista tai askarruttavista asioista. (Suomen Mielenterveys ry 2020.)

5.2 Mentalisaatio ja reflektiivinen työote

Mentalisaatio tarkoittaa sitä, että aikuisella on paitsi kykyä myös kiinnostusta sekä omiin että lapsen ajatuksiin, toiveisiin, tunteisiin, aikeisiin ja kokemuksiin. Mentalisaatio on sen huomaamista, miten omat ja lapsen mielentilat vaikuttavat käyttäytymiseen. Mentalisaatioon kuuluu eläytyminen lapsen kokemukseen ja kyky pohtia millaisia erilaisia mielentiloja voi piillä ulospäin näkyvän reagoinnin ja käyttäytymisen takana. Empatia tarkoittaa kykyä jakaa ja ymmärtää toisen tunteita. Empatian kyky on yhteydessä mentalisaatioon, mutta mentalisaation käsite on empatian käsitettä laajempi. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2019b.; Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015.) Mentalisaation voisi suomentaa mielenlukutaidoksi, se on toisin sanoen kyky pitää oma ja toisen mieli mielessä. Samaan aikaan kyse on oman mielen pohdinnasta: kuinka ajattelen ja mitä tunnen kuin myös kyvystä nähdä itsensä ja vuorovaikutuskumppani yksilöinä, joilla molemmilla on omat halut, päämäärät ja uskomukset. Mentalisaatio on taipumusta tulkita toisen käyttäytyminen seuraukseksi hänen sen hetkisistä mielentiloistaan. (Lång & Pennanen 2013.)

Lapsen mieli ja mentalisaatiokyky kehittyvät varhaisessa vuorovaikutussuhteessa. Kun lapsen kokonaisvaltaisiin ruumiillisiin ja tunneviesteihin vastataan riittävän oikein, lapsi saa kokemuksen oman olonsa muuttumisesta hoivan myötä. Lapsen mentalisaatiokyky kehittyy mentalisaatioon kykenevän aikuisen mielen varassa. Varhaisvaiheen vuorovaikutuskokemukset ovat ratkaisevan tärkeitä mentalisaation kehittymisessä, mutta kyky voi vahvistua myös myöhempien hyvien ihmissuhteiden ja kokemusten avulla. Lapselle tulee antaa tilaa ilmaista omia ajatuksiaan, toiveitaan, kiinnostuksiaan ja tunteitaan. (Larmo 2010; Pajulo, ym. 2015.)

Reflektiivinen työote on käytännössä toimivaa mentalisaatiota. Reflektiivisen työotteen omaava työntekijä voi tukea lapsen mentalisaatiokyvyn kehitystä. Työntekijän on tärkeä tunnistaa lapsen tunnetila, sillä aikuisen reaktio tukee lapsen säätelykykyä. Aikuisen kysyessä lapsen olosta, vastaus voi olla lyhyt, epämääräinen tai vastausta ei saa laisinkaan. On tärkeää ajatella ääneen lapsen vierellä eikä tyytyä epämääräisiin vastauksiin. Työntekijän on tarkoitus pyrkiä ymmärtämään, millainen lapsen kokemus on voinut edeltää jotakin tekoa, jolloin tekoon voi reagoida lapsen kokemus huomioon ottaen. Lapsen teko tulee ymmärtää lapsen kokemuksen kautta. (Pyykkönen 2016.)

Miten reflektiivinen työote eroaa ei-reflektiivisestä? Pyykkösen (2016) mukaan tyyppillinen ei-reflektiivinen tapa vastata lapsen harmin ilmaisuihin, on pyrkimys saada lapsi ymmärtämään tilanne kuten aikuinen sen ymmärtää. Tämä saattaa johtaa intämiseen sekä vastakkainasetteluihin: lapsi voidaan nähdä hankalana, manipuloivana tai tahallaan kiukuttelevana.

5.3 Leikki tunteiden ja asioiden käsittelyn välineenä

Leikki on varhaiskasvatuksen yksi keskeinen työtapa. Se on lapsen luontainen tapa oppia, tutkia maailmaa ja käsitellä kokemuksia. Leikin avulla voidaan tutustua, rakentaa suhdetta lapseen, työstää erilaisia kokemuksia, etsiä uusia ratkaisumalleja, tutkia tunteita ja rentoutua. Leikkiessään lapsi voi käsitellä itselle vaikeita kokemuksia. Leikki voi olla ohjattua, jolloin aikuinen ehdottaa leikkivälineitä ja teemoja. Se voi myös olla lapsen itsensä valitsemaa vapaata leikkiä. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 71.)

Leikki on varhaiskasvatusikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Monesti lapset käsittelevät vaikeita asioita leikin avulla. Varsinkin, jos tunteille ei näytä löytyvän sanoja, esimerkiksi varhaiskasvattaja voi käyttää leikin keinoja tunteiden käsittelyyn lapsen kanssa. Esimerkiksi päiväkirjan pitäminen, valokuvien ottaminen, piirtäminen tai muu askartelu voi auttaa lasta käsittelemään pahaa oloaan. (Suomen Mielenterveys ry 2020.)

Kasvun ja kehityksen tukemiseen liittyy lapsen leikin havainnointi. Leikin havainnoinnilla on tärkeä rooli arvioitaessa lapsen tilannetta. Havainnointi lisää varhaiskasvattajien ymmärrystä lasten ajattelusta, kiinnostuksen kohteista, heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintojen tärkeys tulee ottaa huomioon toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Kasvattajilta edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa

havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla. (Järvinen ym. 2009, 71.)

5.4 Sadut lasta tukemassa

Sadut ovat olennainen osa päiväkodin arkea. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kirjoitetaan, että varhaiskasvatushenkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Tähän pyritään käyttämällä rikkaita ja vaihtelevia tekstejä ja tutustumalla lasten kanssa monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä (sadutus). Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Kotona ja päivähoidossa luettavilla satukirjoilla voi olla suurikin merkitys lapsen eheytymisprosessissa. Erilaisten satujen ja leikkien avulla lapsi voi turvallisella tavalla kokea ja kuvitella asioita, ilman että ne koskettavat häntä liian henkilökohtaisesti. Vanhempien eroa käsittelevä kirjallisuus on siksi helppo ja turvallinen keino lähestyä asiaa ilman, että lapsi kokee sen painostavaksi tai olonsa epämukavaksi. Satujen ja leikkien avulla lapsi ei joudu tilanteeseen, jossa hänet pakotettaisiin käsittelemään eroa, vaan hän saa itse päättää sekä käsiteltävien asioiden laadusta että määrästä. Mikäli lapsi on sulkeutunut ja haluton keskustelemaan erosta, satukirjat saattavat olla aikuiselle hyvä keino päästä lähemmäs lapsen ajatusmaailmaa ero-prosessin aikana. (Erkkilä, ym. 2003, 135.)

Varhaiskasvatuksessa satuja hyödynnetään arjen perustilanteissa, erilaisissa tuoki-oissa, taitojen opettelemisessa, keskustelun välineenä, retkillä/ulkona ja erilaisten teemojen yhteydessä (Kotoneva 2015, 31). Kielen kehittymisen rinnalla sadut ja tarinat ovat lapselle oiva kanava käsitellä tunteitaan. Kokosin liitteeksi (Liite 1) varhaiskasvattajille kirjallistan avioerotilanteen käsittelyyn lapsen kanssa. Näistä kirjoista voi löytyä lapselle sellaista, johon voi samaistua ja löytää omassa elämässä esiintyviä tilanteita.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Kirjallisuuskatsausta kootessani tulin johtopäätökseen, että varhaiskasvattajat ovat perheen erilaiset tilanteet huomioon ottaen sekä hyvin valveutuneita että auttamishaluisia. Eroperheen tukemista pidetään tärkeänä, sen näkee pelkästään aiheesta tehtyjen opinnäytetöiden määrästä. Samoin tiedostetaan, että ero koskee yhä useampia lapsia omassa päiväkodissa ja omassa lapsiryhmässä. Varhaiskasvattajina haluamme auttaa ja tukea, olla osaltamme takaamassa turvallista ja tasapainoista lapsuutta.

Kirjallisuuskatsaus toteuttamistapana tuntui erityisten tulosten saavuttamiseksi hankalalta: enhän ole keksinyt itse mitään uutta, olen vain koonnut aikaisempien tutkimusten ja kirjoittajien tuloksia yhteen. Tavallaan tuntui siltä, että kaikki on aiheesta jo lausuttu, mutta tosiasiasa ehkä niin, että ongelmat ja pulmatilanteet on tiedostettu, mutta ratkaisut tilanteisiin ovat vielä hajallaan siellä täällä. Tarvitsin keskustelun ohjaavan opettajan kanssa, että ymmärsin saaneeni koottua kehittämistehtävään tuloksia, juuri sellaisia, mitä tehtävällä hainkin: keinoja ja välineitä eroperheen lapsen kohtaamiseen varhaiskasvatuksessa. Kirjalista on hyväksi avuksi, josta jokainen voi vilkaista tilanteeseen parhaiten sopivan kirjan. Mentalisaatio ja reflektiivinen työote on hyväksi kaikessa varhaiskasvatus- ja ihmisten kanssa toiminnassa. Erityisesti erolapsen mieli voi myllertää kotona tapahtuvien muutosten myötä. Kasvattajan on siksi hyvä pitää erityisesti erolapsen mieli ja mielentila mielessä.

Toivon, että kehittämistehtävä antaa kasvattajille varhaiskasvatuksen arjessa helpottavia neuvoja ja keinoja eroperheen lapsen kohtaamiseen. Oma työskenntelytapansa voi aina peilata, onko se reflektiivinen ja lapsen tilanteen huomioon ottava. Leikkejä ja satuja voi valjastaa vaikeiden asioiden ja tunteiden käsittelyyn. Varhaiskasvattajan tärkein tehtävä on tukea lasta, ei toimia vanhempien riitojen välissä millään tapaa. Lisäksi tarvittaisiin vielä jatkopolkuja, mihin ohjata lasta ja vanhempia, kun oma resurssi ja osaaminen eivät riitä. Varhaiskasvattajan ei kuulu olla vanhempien riitojen selvittäjä missään kohtaa. Riitojen ja erimielisyyksien selvittämiseen on ja tulee olla eri foorumit kuin lapsen vasukeskustelu tai vanhempainilta.

Olen käytännössä itsekkin törmännyt tilanteisiin, jossa on epäselvää, kuka lasta saa hakea. Esimerkiksi vanhempi voi kieltää, ettei toisen vanhemman uusi puoliso saa

hakea lasta päiväkodista. Esimerkiksi kerran toisen kuin oman ryhmäni lapsen haki isän uusi puoliso ja isä oli yrittänyt asiasta soittaa ryhmän puhelimeen, joka ei ollut hakutilanteessa saatavilla. Seuraavana aamuna asiasta tietämätön varhaiskasvat-taja kyseli äidiltä, että teiltä oli yritetty eilen soittaa. Minulla ei lasta luovuttaessa ollut tietoa, saako lapsen kyseisen henkilön mukaan antaa ja seurasin arkana keskuste-lua, jos hakutilanteesta olisi tullut jälkeempään palautetta, että olinkin toiminut väärin. Päiväkodissa oli noin 140 lasta, yksittäinen työntekijä, joskus yhden päivän ajan si-jainen, ei voi tietää ja tuntee kaikkien tilanteita. Pienemmässä varhaiskasvatusyksi-kössä tällaista ongelmaa ei ole. Samoin, kun tilanteet ovat menneet tarpeeksi pit-källe, asiat voivat olla selkeämpiä: hakuasiasta voi olla käräjäoikeuden päätös, joka on saatettu päiväkodin tiedoksi.

Tämän lisäksi olen kohdannut tilanteita, että lapsi tuodaan päiväkotiin toisen van-hemman ja haetaan toisen vanhemman toimesta. Arjen vaikeuksia järjestelyssä on esimerkiksi, että viesti vanhempien välillä ei kulje, vaikka lapsi kulkee. Samoin lap-selta saattaa puuttua olennaisia asioita: toppahanskat tai kurahousut ovatkin unoh-tuneet toisen vanhemman autoon. Etävanhemmalla ei välttämättä ole mitään vaih-tovaatereserviä ja lapsi saattaa vaihtaa kotia tai aloittaa hoitopäivänsä hyvin vailli-naisessa varustuksessa.

Mitä pidemmälle työssäni etenin, sitä vakuuttuneemmaksi tulin siitä, että eroperhei-den kohtaamiseen ja tukemiseen pitäisi kiinnittää entistä enemmän huomiota myös sosiaali- ja kasvatustieteiden koulutuksissa. Ei pelkästään siinä kohtaa, kun joku ai-heesta kiinnostunut alkaa sitä tutkia opinnäytetyönään, vaan esimerkiksi puhutta-essa perhetyöstä, puhuttaisiin vielä enemmän erilaisista perheistä ja tilanteista.

Vanhempien väliset riidat ovat haitallisempia lapselle kuin itse ero. Riidat ja van-hempien välinen huono vuorovaikutus heijastuvat myös varhaiskasvatukseen ja yh-teistyön laatuun. Varhaiskasvattajat kaipaavat Aspin ja Haudan tutkimustulostenkin perusteella neuvoja, miten toimia riitatilanteissa lapsen ja perheen tukena. Kuiten-kaan varhaiskasvattajan tehtävänä ei ole toimia vanhempien riitojen sovittelijana tai selvittelijänä.

Pohdintoja tuntuu syntyvän lisää sitä mukaa kun keskustelea aiheesta eri ihmisten kanssa. Kehittämistyötä esitellessäkin nousi esille erilaisia kokemuksia, miten eri

tavoin erotilanteita hoidetaan eri perheissä ja mitä pulmia eri tavat nostavat esille varhaiskasvatuksen arjessa. Pohdittavaksi jäi ainakin kappaleesta 2.1 milloin on oikea aika kertoa lapselle erosta, miten riittävä ilmapiiri, vaikkei lapsen nähden ja kuullen riideltäisikään, ja vanhempien kiristyneet välit vaikuttavat lapseen ja miten avioliittolain ja sitä myötä avioerojen syiden muuttuminen on vaikuttanut erolasten elämään. Pohdittavaa olisi paljonkin, mutta jotta sain työn keskiön pysymään lapsessa ja varhaiskasvatuksen arjessa, näitä pohdintoja piti rajata tämän työn ulkopuolelle.

Yhteistyö Satulinnan kanssa jäi kehittämistehtävää tehdessä ohueksi, sekä aikataullisista että koronaan liittyvistä syistä. Periaatteessa koen, että minulla olisi ollut sekä osaamista että kiinnostusta järjestää aiheeseen liittyvä vertaistuki/pilotti-ilta varhaiskasvattajille, mutta syksyn aikataulu sekä koronaan liittyvät rajoitukset eivät olisi sitä mahdollistaneet. Aiheen käsittelyä voi edelleen jatkaa työstämällä varhaiskasvattajien toivomaa koulutusta, kehittämällä perhetyötä ja perheasioiden sovitte-
lua niin, että niitä olisi saatavana joka kunnassa ja tarvittaessa kaikenlaisiin tilanteisiin. Isommilla paikkakunnilla on tarjolla erityisiä lasten eroryhmiä. Olisi hyvä pohtia miten esimerkiksi kyseisiä ryhmiä saataisiin kaikille paikkakunnille. Sen lisäksi, että palveluiden tarjontaa saataisiin laajennettua niin, että kaikkien perheiden erilaisiin tilanteisiin olisi saatavilla apua, tulisi huolehtia tieto erilaisten palveluiden saatavuudesta. Informaation pitäisi tavoittaa sekä perheet että sosiaali- ja kasvatustalon ammattilaiset. Näin voitaisiin paremmin toteuttaa palveluohjausta oikeisiin palveluihin oikea-aikaisesti.

LÄHTEET

- Anderson, J. 2014. The impact of family structure on the health of children: Effects of divorce. [viitattu 3.10.2020] Saatavana: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4240051/>
- Asp, A. & Hauta, S. 2020. Avioero päiväkotikäisen lapsen perheessä ja siitä toimimisen tukeminen päiväkodissa varhaiskasvattajien näkökulmasta. Seamk opinnäytetyö.
- Avioliittolaki 234/1929. [viitattu 10.1.2020] Saatavana: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234>
- Apua eroon [viitattu 28.8.2020] Saatavana: <https://apuaeroon.fi/wp-content/uploads/2019/05/Ero-lapsiperheess%C3%A4-kirjallisuusluettelo.pdf>
- Cohen, G. J. 2002. Helping Children and Families Deal With Divorce and Separation. [viitattu 3.10.2020] Saatavana: <https://pediatrics.aappublications.org/content/pediatrics/110/5/1019.full.pdf>
- Ensi- ja turvakotien liitto. 2018. [viitattu 22.9.2020] Saatavana: <https://ensijaturvakotienliitto.fi/blogi/vanhemmat-eros-oliko-siina-jarkee/>
- Ensi- ja turvakotien liitto. 2019. [viitattu 25.8.2020] Saatavana: <https://www.youtube.com/watch?v=ramRHICdByw>
- Ensi- ja turvakotien liitto. 2020. [viitattu 23.9.2020] Saatavana: <https://apuaeroon.fi/lapsi-ja-ero/miten-kertoa-lapselle-erosta/>
- Erkkilä, J., Holmberg, T., Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. Surevan lapsen kanssa. Helsinki.
- Haavisto, V., Bergman-Pyykkönen, M. & Karvinen-Niinikoski, S. Käsitteenmuodostus käytäntöjen kehittämisessä: tapausesimerkinä perheasioiden sovittelu. Teoksessa Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L. & Muuriinen, H. (toim.) 2016. Käytäntötutkimuksen taito.
- Heiskanen, L. 2018. Vanhempien riitaisa suhde tai ero lapselle riskitekijöitä. Väestöliitto. [viitattu 4.10.2020] Saatavana: <https://www.vaestoliitto.fi/pari-suhde/?x17665=7957538>
- Immonen, M. & Kuronen, P. 2016. Eroperheen lapsen tukeminen päivähoitossa – Opas päivähoiton henkilökunnalle
- Jousimäki, A. & Kosonen, L. 2009. Jyväskylä. Syytettynä isä.

- Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Hämeenlinna.
- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä A-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsennettyyn tietoon/Narrative literature review: from a research question to structured knowledge. Julkaisussa: Hoitotiede 2013-10-01, Vol.25 (4), p.291
- Karjalainen, T. 2019. Ero lapsiperheessä. Valikoima eroamista käsittelevää kirjallisuutta. [viitattu 25.8.2020] Saatavana: <https://apuaeroon.fi/wp-content/uploads/2019/05/Ero-lapsiperheess%C3%A4-kirjallisuusluettelo.pdf>
- Kinnunen, S. 2010. Kun tiet eroavat. Elämää avioeron jälkeen. Kauniainen: Perussanoma.
- Koskela, Riitta 2009. Ero lapsiperheessä. Miten tukea lasta ja vanhempia? Helsinki. Lastensuojelun Keskusliitto.
- Kotoneva, O. 2015. Sadut varhaiskasvatuksen tukena. Seamk opinnäytetyö.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 190/2019. [viitattu 10.1.2020] Saatavana: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190190>
- Yhdistyneet Kansakunnat. 1989. Lapsen oikeuksien sopimus. [viitattu 10.1.2020] Saatavana: [lapsenoikeudet.fi](https://www.lapsenoikeudet.fi)
- Larmo, A. 2010. Mentalisaatio - Kyky pitää mielessä. [viitattu 4.10.2020] Saatavana: <https://www.duodecimlehti.fi/duo98674>
- Lehti, M-R. 2014. Vanhemmat eroavat. Perheiden kohtaaminen ja tukeminen vanhempien erotessa vuorohoitopäiväkodissa. Diakonia-ammattikorkeakoulu opinnäytetyö. Järvenpää. [viitattu 4.10.2020] Saatavana: <https://core.ac.uk/download/pdf/38101073.pdf>
- Lång, A. & Pennanen, H. 2013. Reflektiivinen työskentelyote perhehoitotyössä. [viitattu 1.11.2020] Saatavana: <https://lapsetnuoret.fi-les.wordpress.com/2013/05/reflektiivinen-tyc3b6skentelyote1.pdf>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 2019a. Vanhempien ero ja lapsen tunteet. [viitattu 25.8.2020] Saatavana: <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/vanhempien-ero/vanhempien-ero-ja-lapsen-tunteet/>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2019b. Mentalisaatio vanhemmuudessa. [viitattu 4.10.2020]. Saatavana: <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/mentalisaatio-vanhemmuudessa/>

- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 2020. Tue lasta perheen kriisissä. [viitattu 22.9.2020] Saatavana: <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/tue-lasta-perheen-kriisissa/>
- Mielenterveystalo. 2020. Lapsi ja ero. [viitattu 25.8.2020] Saatavana: https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/itsehoito/eron_omahoito/Pages/osio3.aspx
- Mäkijärvi, L. 2015. Kahden kodin lapset.
- Neste, T. & Ämmälä, J. 2016. Lapsi vanhempien eron keskellä: Eroperheiden huomioiminen ja tukeminen Seinäjoen kaupungin päiväkodeissa. Sosiaali- ja terveysala. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [viitattu 23.9.2020] Saatavana: https://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/paivahoitajakoulu-var_haskasvatus/opinnaytetyot/xu0WrTXpr/Opinnaytetyo_Neste_ ja_Ammala.pdf
- Neuvokas perhe. 2019. Arkirytmi – voimaa arjen rutiineista. [viitattu 22.9.2020] Saatavana: <https://neuvokasperhe.fi/arkirytmi-voimaa-arjen-rutiineista/>
- Ojala, N. 2011. Avioerolasten asialla. Lasten vertaistukiryhmä päiväkodissa. Toiminnallinen kehittämishanke Seinäjoen päiväkodissa. Seamk opinnäytetyö.
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Saatavana: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Opetushallitus 2020. Varhaiskasvatuksen turvallisuustyön johtaminen ja organisointi. [viitattu 23.9.2020] Saatavana: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatuksen-turvallisuustyon-organisointi-ja-johtaminen>
- Oulu, kaupunginkirjasto. 2017. Kun vanhemmat eroavat – vinkkejä lapsille ja varhaisnuorille. [viitattu 25.8.2020] Saatavana: https://www.nuortenystavat.fi/download/392/kirjoja_lapsille_vanhempien_erotessa/pdf
- Pajulo, M., Salo, S. & Pyykkönen, N. 2015. Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. [viitattu 4.10.2020] Saatavana: <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2015/11/duo12278>
- Pyykkönen, N. 2016. Mentalisaatiosta eväitä lapsen kohtaamiseen ja kiusaamisen ehkäisyyn. [viitattu 4.10.2020] Saatavana: <https://docplayer.fi/36213238-Mentalisaatiosta-evaita-lapsen-kohtaamiseen-ja-kiusaamisen-ehkaisyyn.html>
- Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 [viitattu 10.1.2020] Saatavana: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Suomen lakiopas. 2013.

Suomen mielenterveys ry. 2020. Miten tuen lasta kriisissä? [viitattu 22.9.2020]
Saatavana: <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit/miten-tuen-lasta-kriisiss%C3%A4>

Tilastokeskus. [viitattu 25.8.2020] Saatavana:
http://www.stat.fi/til/ssaaty/2019/ssaaty_2019_2020-05-08_tie_001_fi.html

Väestöliitto. 2020. Lapsia suojaavat tekijät. [viitattu 22.9.2020] Saatavana:
https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapset_ja_ero/suojaavat_tekijat/

Väyrynen, K. 2008. Lapsen tuska huoltoriidassa. Elämää vanhempien välissä. Psykologian ammatillinen lisensiaatin tutkinto. Jyväskylän yliopisto.

LIITTEET

Liite 1. Kirjoja erotilanteen käsittelyyn lapsen kanssa

Liite 1. Kirjoja erotilanteen käsittelyyn lapsen kanssa

Anholt Laurence: Pikkutipun kaksi pesää.

Tällä tarinalla perheen hajoamisesta on onnellinen loppu ja herkkä viesti, joka lohduttaa uuteen tilanteeseen totuttelevaa lasta.

Cole Babette: Avioerotus

Paulus ja lines Joutavaisen vanhemmat riitelevät jatkuvasti keskenään. Lapset miettivät, onko syy heissä. He päättivät erottaa vanhempansa ja järjestivät jopa hienot erojaisjuhlat. Eron jälkeen rauha palasi koko perheeseen.

Grahn Annika: Siili ja taikakorut

Siili ja taikakorut pureutuu sadun keinoin lapsen asemaan silloin, kun vanhemmat eroavat. Lämminhenkinen tarina kertoo pienestä siilistä, joka asuu kahdessa kodissa, äidin luona ja isän luona. Siili oppii käsittelemään ikävän tunteita ja näkemään koko perheelle uudessa tilanteessa myös hyviä puolia.

Holmberg Tiina & Moisio Johanna: Ville Vilkastuksen tunneseikkailu

Tunnetarina pienen gorillan päivästä, hajonneesta perheestä sekä siitä, mitä tunteet saavat aikaan kehossa. Kuvakirja sydänluukkuineen johdattaa lapset tunnistamaan 10 eri tunnetta ja jakamaan niihin liittyviä omia kokemuksiaan. Ville Vilkastuksen tarinaan samaistumalla lapsi voi saada kosketuksen myös omiin tukahdutettuihin tunteisiinsa. Kirja soveltuu tunnetyöskentelyyn ja käytettäväksi myös Tunnepyörän kanssa vertaisryhmissä.

Kummu Essi: Puhelias Elias

Ensimmäistä luokkaa käyvä Elias on tavallisesti puhelias, mutta nyt ovat sanat hukassa. Eliaksella ja pikkusisko Inkerillä on kaksi kotia: isän uusi koti kaupungissa ja äidin vanha koti maalla. Tarina muutoksista ja siitä, kuinka niiden kanssa oppii elämään.

Niemelä Sirkku & Kääriäinen Aino: Millan isä ja äiti eroavat – miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa

Kirjassa keskitytään lasten huomioimiseen ja tukemiseen vanhempien erotessa. Teos tarjoaa ajatuksia, neuvoja ja opastusta vanhemmille, lapsille sekä ammattilaisille. Kirja koostuu kolmesta osasta. Ensimmäisenä on fiktiivinen tarina Millasta, jonka vanhemmat eroavat. Toisessa osassa tarkastellaan lasten kokemuksia erosta ja etsitään lasta suojaavia tekijöitä vanhempien erotessa. Kolmas osa on lasten vertaistukiryhmistä tehdyn tutkimuksen raportointia.

Oinonen Marjo: Mimmi Manteli

Päiväkoti-ikäinen Mimmi Manteli asuu kahden äitinsä kanssa, isä asuu toisessa kaupungissa.

Rinnevuori Esko: Pasin kaksi kotia

Psykologi Esko Rinnevuoren suunnittelema kirja ennen kaikkea lapsille, joiden elämää vanhempien ero koskettaa. Kirja on tarkoitettu luettavaksi yhdessä lapsen kanssa.

Saarenvirta Sinimarja & Ponsimaa Petteri: Älkää huutako! Satu perheen ero- ja muutostilanteisiin

Jessikan vanhemmat ovat eroamassa, ja vanhempien tilanne peilautuu Jessikan satumaiseen uneen. Jessika tapaa unessaan eläimiä, jotka ovat yhtä allapäin kuin hän itse. Satumaailmassa eläimet huutavat ja riitelevät samalla tavalla kuin Jessikan vanhemmatkin, ja eläinten poikaset purkavat tunteitaan Jessikan kanssa. Jännittävät seikkailut ja oiva huumori luovat satuun lämpimän tunnelman. Tämä satukirja on kirjoitettu lapsille ja vanhemmille avuksi tilanteisiin, joista on vaikea keskustella ja joita on vaikea selittää.

Tarpila Johanna (toim.): Juhon kaksi kotia. Puhutaan avioerosta lapsen kanssa

Kirjan tarkoitus on auttaa lasta ja aikuista keskustelemaan avioerosta. Kirjan tarina tarjoaa lapsille ajatuksia ja samaistumisen mahdollisuuksia runsaan ja raikkaan kuvituksen tukemana. Aikuisille on koottu tiivis ja käytännönläheinen tietopaketti niistä asioista, jotka helpottavat lapsen elämää eron jälkeen.

Tonteri Maisa: Okko Oravan kaksi pesää

Okko Oravan kaksi pesää käsittelee avioeroa hienovaraisesti ja tarjoaa lopuksi kaikkia tyydyttävän ratkaisun. Värikäs kuvitus ja hauskat lyhyet tekstit muodostavat kokonaisuuden, jonka avulla lapsen kanssa voi käsitellä vaikeita asioita.

Tuisku Katinka: Kuun ja auringon lapset

Kuu ja Aurinko eivät enää mahdu samalle taivaalle vaan päätyvät myrskyiseen eroon. Kaksoset sinkoutuvat pois kehdestään. Indigo putoaa äidin puolelle ja Ambra isän puolelle. Vuosiin lapset eivät näe toisiaan, kunnes sattuma ja kaipaus johdattavat heidät taas yhteen. Satu kertoo erosta, kaipauksesta, luovuudesta ja eheytymisestä.

Ylönen Hilikka: Satulaivan matkassa: sadut lapsen apuna vanhempien erotessa

Kirjan tarkoituksena on käsitellä satujen avulla vanhempien eroa. Satujen aiheet liittyvät erilaisiin tunteisiin, joita lapsessa saattaa herätä vanhempien erotessa. Kirjassa on satuihin liittyviä kysymyksiä ja tehtäviä, joiden kautta voidaan peilata satujen herättämiä mielikuvia lapsen omiin tuntemuksiin. Kirja soveltuu lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille, vanhemmille ja muille aikuisille, jotka elävät yhdessä lapsen kanssa perheen erotilannetta.

Walsh Melanie: Minulla on kaksi kotia

Pienellä työllä on kaksi makuuhuonetta ja kahdet lelut, mutta suosikkilelut kulkevat aina mukana. Lämminhenkinen kirja katsoo lapsen näkökulmasta tilannetta, jossa vanhemmat muuttavat erilleen, vaikka rakastavatkin häntä. Kirjan avulla lapsi voi kohdata muutoksen ja keskustella siitä läheistensä kanssa.

Weninger Birgitte & Maucler Christian: Nähdään taas, isä

Tommi ei tajua, miksi isä lähtee aina omaan asuntoonsa eikä jää hänen ja äidin luokse niin kuin ennen. Silloin nalle kertoo tarinan pikku karhusta, emokarhusta ja isäkarhusta, joka aina palaa omaan pesäänsä - ja silloin Tommi ymmärtää asian paljon paremmin.

Lista on koottu seuraavista lähteistä:

Immonen, M. & Kuronen, P. 2016. Eroperheen lapsen tukeminen päivähoidossa – Opas päivähoidon henkilökunnalle.

Karjalainen, T. 2019. Ero lapsiperheessä. Valikoima eroamista käsittelevää kirjallisuutta.

Oulu, kaupunginkirjasto. 2017. Kun vanhemmat eroavat – vinkkejä lapsille ja varhaisnuorille.